

УДК 342.951

В. С. Шестак

ФУНКЦІЇ КУЛЬТУРИ ЯК САМОСТІЙНИЙ ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З БОКУ ДЕРЖАВИ (НА ПРИКЛАДІ ФУНКЦІЙ МИСТЕЦТВА)

На основі системно-структурного підходу до поняття «культура» запропоновано погляд на її функції як на самостійне явище, яке має власне значення для виконання завдань держави. Така відносна самостійність функцій робить їх окремим об'єктом адміністративно-правового забезпечення з боку держави.

Сучасний стан реалізації суспільних відносин, засобів їх забезпечення та діяльності держави із впорядкування суспільного життя характеризується певними формами взаємозв'язку та взаємодії цих явищ. Це, як вважаємо, обумовлено не тільки значним обсягом і різноманіттям видових проявів суспільних відносин, що потребує застосування найбільш ефективних та дієвих засобів впливу на них, а й тим, що держава повинна використовувати не лише суто правові або тільки економічні засоби та способи виконання покладених на неї завдань, а створювати комплекси та системи засобів регулюючого впливу на суспільство з метою забезпечення умов для його стабільного розвитку і безпечного існування. І в цьому контексті виникає питання про можливість використання як засобів забезпечення розвитку відповідних суспільних відносин явищ або їх проявів, які за певних умов самі є об'єктами забезпечення з боку держави. Тобто, ми ведемо мову про те, що, наприклад, за певних умов, за необхідності досягнення відповідних завдань відбувається трансформація предметів, явищ, процесів з об'єкта забезпечення у засіб впливу.

Так, дії зі збереження, наприклад, Києво-Печерської лаври, є частиною обов'язку держави по охороні об'єктів культурної спадщини (Закон України «Про охорону культурної спадщини»). Однак, з іншого боку, об'єкти культурної спадщини цілком можна вважати частиною туристичного продукту, існування якого забезпечує вже реалізацію державної політики України в галузі туризму (Закон України «Про туризм»). Таким чином, попереднє забезпечення реалізації культурної функції держави в частині охорони об'єктів культурної спадщини дає можливість використати культурне, архітектурне та історичне значення цих об'єктів для забезпечення завдання з розвитку туризму в Україні.

Відповідно, є всі підстави вести мову про те, що дослідження питання переходу об'єкта забезпечення або його властивостей у засіб реалізації державою її функції та засіб сприяння виконання покладених на неї завдань є актуальним питанням адміністративно-правової науки, адже дає можливість створювати такі системи регулювання суспільних відносин, які характеризуються комплексністю

та ефективністю впливу на відповідні відносини. І такий підхід, на наш погляд, має право на існування, що ми й спробуємо довести в межах цієї статті.

Слід зазначити, що дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення реалізації культурної функції держави, яким присвячено праці таких вчених, як О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, І. Г. Ігнатченко, Н. М. Ільченко, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. І. Мельничук, Н. С. Ракша, Н. С. Фесенко та ін., як правило, пов'язується із встановленням об'єктів забезпечення в цій сфері, виявлення найбільш ефективних форм і методів сприяння їх існуванню і розвитку, а також опрацювання питання правового опосередкування такої діяльності. І такий підхід цілком обґрунтований з точки зору структури суб'єктно-об'єктних управлінських зв'язків між суб'єктом управління (державою) та об'єктом управління (сферою культури). Але, на наш погляд, слід вести мову і про те, що забезпечення існування та розвитку певних явищ, наприклад, функцій культури, з боку держави, потреба та необхідність у цьому цілком можуть пов'язуватися також і з тим, що держава використовує їх для досягнення власних цілей. І в такому випадку ми констатуємо, що ці явища (для нашого предмета дослідження це явища реалізації функцій культури) трансформуються в засоби реалізації відповідних завдань і функцій держави. У такому разі вони отримують власне значення як самостійний об'єкт забезпечення, але вже не тільки як складова процесу адміністративно-правового забезпечення реалізації культурної функції, а і як частина діяльності держави у сфері розширення власного арсеналу засобів впливу на соціально-політичні процеси в суспільстві.

І наведена позиція, як вважаємо, має власне теоретичне і практичне значення тому, що дослідження взаємозв'язку держави й культури, питання ролі її функцій як самостійних, відносно відокремлених явищ, а також питання їх адміністративно-правового забезпечення з боку держави певним чином залишаються поза увагою правознавців, про що свідчить аналіз спеціальної літератури. Це має наслідком невиправдану односторонність у підходах до визначення об'єктів забезпечення сфери культури, а також не сприяє в повній мірі врахуванню ролі культури в процесі виконання завдань і здійснення функцій держави. Саме тому метою цієї статті є висвітлення питання можливості визнання функцій культури, враховуючи їх роль і значення для розвитку суспільних відносин, як самостійного об'єкта адміністративно-правового забезпечення з боку держави, де дослідження вказаного питання здійснюватиметься на прикладі висвітлення функцій мистецтва.

Так, насамперед зазначимо, що здійснення державою культурної функції обумовлене не тільки тим, що завдяки цьому реалізується головне призначення сучасної держави – утвердження і забезпечення прав і свобод людини, у тому числі й у сфері її культурних прав і свобод. Культура та її видові прояви мають власне значення і

виконують притаманні їм функції, реалізація яких також корисна державі, адже допомагає їй втілювати власне глобальне завдання – сприяння організаційному оформленню суспільства і створення умов для його розвитку. І в цьому контексті можна відмітити, що культурно можна розглядати з двох точок зору.

Перша – як об'єкт забезпечення, і в такому випадку вона зазнає забезпечувального впливу з боку держави у правових, економічних, соціальних, організаційних формах з метою створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей. І вказаний аспект, як було зазначено вище, пов'язаний із здійсненням державою культурної функції. Під останньою, на наш погляд, слід розуміти основний напрям діяльності держави та її органів, спрямований на підтримку та забезпечення реалізації приватними особами їх культурних прав і духовних (нематеріальних) інтересів, пов'язаних із мистецтвом, освітою, наукою, охороною культурної спадщини, засобами масової інформації тощо. З цього приводу погодимось з І. Г. Ігнатченко, яка зазначає, що сучасна культура, будучи за формою та способом вираження національною, відбиває загальний розвиток демократії й людських цінностей, а належне функціонування культурних інституцій вимагає державної підтримки й фінансування на рівні, який відповідає соціальним, політичним та економічним перетворенням [1, с. 8]. Отже, в результаті здійснення державою цієї функції отримуємо низку відносно відокремлених, соціально важливих та суспільно впливових явищ, таких як мистецтво, освіта, наука, охорона культурної спадщини, засоби масової інформації. Звісно, що вони існують і без втручання та забезпечення з боку держави, але саме остання здатна сприяти їх істотному розвитку, поширенню, збереженню та використанню.

І на підставі реалізації першого аспекту можемо вести мову про другий аспект сприйняття культури. В його межах культура в цілому, а також відповідні її прояви (мистецтво, освіта, наука, охорона культурної спадщини, засоби масової інформації) слід розглядати як явища, котрі так чи інакше використовуються державою для досягнення власних цілей. У цьому випадку вже сама культура та її видові прояви забезпечують реалізацію функцій держави й виконання завдань, покладених на неї, включаються в арсенал форм і методів організаційного оформлення суспільства, створення умов для його розвитку.

Таким чином, відзначимо певний взаємозв'язок і взаємозалежність між здійсненням державою культурної функції та можливістю використання державою у власних цілях функціональних можливостей культури. Саме тому ми звернемо увагу на те, що для використання функціональних можливостей культури та її видових проявів (мистецтва, освіти, науки, культурної спадщини, засобів масової інформації) держава, насамперед, повинна належним чином виконати, умовно кажучи, свою частину зобов'язань – якісно реалізувати покладену на неї культурну функцію.

У такому разі, визнаючи важливість не тільки самої культури та її видових проявів, а й тих функцій, які вони виконують, є підстави для поширення подвійного сприйняття, на яке ми звернули увагу на початку нашого огляду (об'єкт забезпечення – засіб впливу), і на функції культури та її видових проявів.

Так, ні в кого не викличе заперечень точка зору, що культура завдяки своїм функціям являє собою засіб впливу загальносуспільного масштабу. У цьому контексті слушно вказується, що культура та мистецтво орієнтовані на вищі духовні цінності, що мистецтво в сутності своїй є виразом сенсу буття, і головною його функцією є творчо-перетворююча діяльність, спрямована як на кожну конкретну людину, так і на земний світ у цілому [2]. І ця властивість культури використовується державою в тому чи іншому напрямку для досягнення власного призначення і виконання покладених на неї завдань. Наприклад, у рекомендаціях парламентських слухань «Духовна криза суспільства і шляхи її подолання», які відбулися 5 листопада 2003 р., прямо зазначено, що для подолання глибокої системної кризи у всіх сферах життєдіяльності та формування гуманістично орієнтованого суспільства необхідно забезпечити інтенсифікацію духовно-інтелектуального потенціалу суспільства, пріоритетність розвитку культури, мови, науки, освіти.

Відповідно, є підстави акцентувати увагу і на другому аспекті сприйняття функцій культури та її видових проявів, у межах якого вони, будучи визнані засобами досягнення суспільно значущих цілей, можуть становити самостійний об'єкт забезпечення з боку держави. Зокрема, розглянемо цю точку зору на прикладі мистецтва.

Так, що стосується цього явища, то як предмет дослідження мистецтво нами було обрано тому, що це, мабуть, найрізноманітніший за своїми видовими проявами аспект культури, який виконує різні за своїм змістом і призначенням функції. Під поняттям «функція» будемо розуміти роботу кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; призначення, роль чого-небудь [3, с. 675]. Тому функція мистецтва – це виконувана ним роль, яка забезпечується завдяки його існуванню та реалізації в суспільному житті.

Насамперед виявимо коло тих функцій, які виконує мистецтво. Так, слід зазначити, що важлива і значна роль мистецтва не є випадковою, адже саме завдяки йому людина більш глибоко може сприймати світ, який оточує її, відобразити його та відчутти себе в ньому. І напевно тому Р. Шульга зауважує, що мистецтво не тільки втілює у собі можливість естетичного розвитку людини, її духовного піднесення, але й здійснює функцію гармонізації відносин людини з навколишньою дійсністю, навіть якщо ця дійсність не найкраща, де ще однією, не менш важливою функцією мистецтва, за слушною вказівкою Р. Шульги, є заповнення дефіциту позитивних емоцій для досягнення конче потрібного людині психологічного комфорту [4]. Тобто можна зазначити, що завдяки мистецтву відбувається безпосередній вплив на емоційну сферу людини, її відчуття, психологіч-

ний настрій. Мабуть така функція мистецтва обумовлена тим, що воно, втілюючи в образній формі усе різноманіття світу, пропонує варіанти поведінки й зразки для наслідування в межах існуючих соціальних норм, і тому воно, як елемент культури, найбільше впливає на людину, виконує щодо неї виховну функцію [5].

Те, що мистецтво виконує цілу низку функцій, є визнаною точкою зору. І як узагальнення точок зору стосовно функцій мистецтва наведемо позицію В. Боканя, який виділяє наступні його функції: естетичну (формування ціннісної свідомості людини), пізнавально-інформаційну (отримання, збереження і передача досвіду як результату пізнання буття), виховну (формування почуттів, думок, поведінки людей), катарсично-компенсаторну (збереження і відновлення психічної рівноваги особистості) [6, с. 70–74]. І з цим переліком цілком можна погодитися.

Проаналізувавши вказані функції, можна дійти висновку, що практично кожна з них може бути використана державою для реалізації її функцій та виконання завдань, покладених на неї. Так, естетична функція мистецтва може бути спрямована на формування цінностей свідомості людини, які притаманні громадянину суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Пізнавально-інформаційна функція забезпечує розвиток інтелектуальної сфери громадян нашої держави завдяки навчання їх досвіду образного, чуттєвого пізнання буття. Виховна функція завдяки закріпленню та трансляції через твори мистецтва схвалюваних у суспільстві варіантів поведінки та прийнятних для наслідування зразків соціальних норм впливає на почуття, думки людини, формуючи її поведінку. Нарешті, катарсично-компенсаторна функція виконує роль засобу збереження і відновлення психічної рівноваги особи. Завдяки цій функції створюється атмосфера психологічного комфорту для особи, групи осіб, суспільства в цілому.

Отже, як бачимо, функції мистецтва виконують роль засобів досягнення суспільно значущих цілей, і в такому значенні повинні становити самостійний об'єкт забезпечення з боку держави. У цьому контексті О. Г. Спіркін зауважує, що роль мистецтва у суспільному житті важко переоцінити, адже будь-яке глибоке перевлаштування громадських порядків завжди готувалося за активної участі мистецтва, і не випадково саме мистецтво швидше, ніж, скажімо, наука або право, реагує на зміну барометра суспільного життя [7, с. 686–687].

Як ми вважаємо, сутність адміністративно-правового забезпечення з боку держави вказаних функцій полягає, по-перше, у визнанні їх регулюючого впливу та визначенні сфер їх застосування у суспільстві, по-друге, у створенні умов для їх реалізації, по-третє, безпосередньому використанні у процесі сприяння організаційному оформленню суспільства і створення умов для його розвитку.

Стосовно форм забезпечення, то до їх числа віднесемо наступні дії: 1) включення мистецтва, взагалі культури, в систему заходів із впорядкування суспільних відносин у різних сферах державного

управління; 2) надання можливості особам рівного та всебічного доступу до мистецтва, сприяння у розвитку їх здібностей та задоволення їх мистецьких потреб; 3) створення відповідних умов для розвитку мистецтва і здійснення творчої діяльності; 4) відбір, охорона та збереження результатів творчої праці; 5) поширення та популяризація мистецтва; 6) передача (ретрансляція) майбутнім поколінням духовних і культурних цінностей, що становлять культурний здобуток людини й суспільства; 7) підвищення культурного рівня населення України завдяки широкому включенню мистецьких програм в освітню діяльність держави; 8) організація та забезпечення належної діяльності мистецьких установ і закладів. Повнота і актуальність цього переліку підтверджується існуючими в адміністративно-правовій науці точками зору стосовно форм реалізації управління культурою [8, с. 436].

Таким чином, є всі підстави вважати, що підвищення зацікавленості держави у використанні функцій мистецтва в межах виконання завдань, покладених на державу, не тільки стане фактором подолання глибокої системної кризи у всіх сферах життєдіяльності та формування гуманістично орієнтованого суспільства, а й забезпечить належний розвиток мистецтва як частини виконання державою культурної функції.

З наведеного також можемо зробити один важливий методологічний висновок. Його сутність полягає в тому, що культура як певне системно-структурне явище (її структурні частини та їх підвиди, сам культурний процес, власне функції культури тощо) має бути забезпечена з боку держави відносно кожного її елементу окремо, де сукупна забезпеченість самостійних частин (наприклад, мистецтва, ефективності здійснення його функцій), їх належне існування, розвиток та функціонування має своїм наслідком належний стан існування та розвитку самого цілого.

І, як вважаємо, саме такий системний та комплексний підхід, в межах якого реалізується діалектичний взаємозв'язок та взаємодія різних за своїм характером явищ (культура, її функції, засоби впорядкування суспільних відносин, функції держави) відповідають вимогам до діяльності сучасної держави, яка вважає себе суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою, адже в такому разі в повному обсязі виконується основне завдання держави – утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Список літератури: 1. Ігнатченко І. Г. *Форми та методи державного управління культурою в Україні* : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ігнатченко Ірина Георгіївна. – Х., 2009. – 20 с. 2. Бычков В. *Етика і філософія мистецтва. Диалог на виставке «40 лет научной деятельности В. В. Быкова»* / В. Бычков, Н. Маньковская // *Вопросы философии*. – 2009. – № 12. – С. 56–67. 3. *Новий тлумачний словник української мови* : в 3 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. – Т. 3 : П–Я. – К. : Аконіт, 2007. – 964 с. 4. Шульга Р. *Мистецтво і суспільство: нові правила відносин* / Р. Шульга

// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 4. – С. 216–232. Культурологія : учеб.-практ. посібник, учеб. прогр. по дисципліні / Е. М. Борисова, Н. И. Джогадзе, Ю. Б. Смирнов, В. Ю. Ивлев. – М. : МЭСИ, 2005. – 88 с. 6. Бокань В. Культурологія : навч. посіб. – 3-тє вид., стер. / В. Бокань. – К. : МАУП, 2004. – 136 с. 7. Спиркин А. Г. Философия : ученик / А. Г. Спиркин. – 2-е изд. – М. : Гардарика, 2002. – 736 с. 8. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

Надійшла до редакції 03.12.2012

На основе системно-структурного подхода к понятию «культура» предложен взгляд на её функции как на самостоятельное явление, которое имеет собственное значение для выполнения заданий государства. Такая относительная самостоятельность функций делает их отдельным объектом административно-правового обеспечения со стороны государства.

On the basis of system and structural going near a concept «culture» a look at its functions is offered as on the independent phenomenon which has an own value for implementation of tasks of the state. Such comparative independence of functions makes them a separate object of the administrative and legal providing from the side of the state.